

Tananyag

Készítette: Gyertyánfy András

Trianon árnyékában – A közvélemény, a politika és a történettudomány eltérő olvasatai

Vonyó József: Trianon árnyékában. A magyar gazdaság és társadalom strukturális problémái a két világháború között
című tanulmánya felhasználásával
a középiskolák 11. osztálya számára

Az óra célja nem a bethleni gazdasági konszolidáció / rekonstrukció vagy a két háború közötti magyar gazdaság átfogó bemutatása, hanem az, hogy a témához kapcsolódóan a tanulók tudatosítsák a közvélekedés, a történelem politikai célú felhasználása és a

Évfolyam:	11. osztály
Kerettantervi téma:	A konszolidáció kezdete folyamata, jellemzői, eredményei és válsága.
Érettségi téma (középszint):	Az ellenforradalmi rendszer konszolidációjának legfontosabb lépései.
Időigény:	1 tanítási óra
Módszer:	Szövegek összehasonlító elemzése

történettudomány lehetséges konfliktusait. A két világháború közötti gazdasági nehézségek okait a korabeli közvélemény és a politika egységesen Trianon következményének tartotta. Bár a történettudományi kutatások jelentősen árnyalták e komplex strukturális problémák eredetét, az ok-okozati összefüggések korabeli értelmezése a közvéleményben napjainkig meghatározó maradt. A megítélés disszonanciája a mindenkori emlékezetpolitika számára kiváltképp alkalmas tereppé teszi a témát. Az értelmezési mezők különbözőségének felismertetése és megértése a történelem tanításának állandó kihívása. A „Trianon-komplexum” – eleven emlékezete és egyre részletesebb történeti feltártsága miatt is – kiváló lehetőséget nyújt ehhez.

Jó, ha a történelemtanár tisztában van azzal, hogy a tanulóknak milyen kép él arról a témáról, amelyet tanítani készül, mivel az befolyásolhatja a tananyag befogadását. A diákokat segíteni kell abban, hogy tudatosítsák előzetes ismereteiket, a tanárnak pedig ezeket figyelembe véve kell a tudományos megközelítést bemutatnia. Korábbi korszakok esetében az előzetes tudás töredékesebb, gyakran gyermeki mesékből, esetleg filmekből vagy olvasmányokból szűrődött le (például a „király” fogalmáról vagy egy-egy híresebb történelmi alakról). A 20. századi magyar történelem egyes eseményeiről azonban markáns kép él a családokban és a közvéleményben. Amikor tehát a tanulók ezzel a korszakkal kezdenek foglalkozni, érdemes beszélgetni velük arról, hogy az otthonról hozott tudásuk eltérhet attól, amivel a történelemórán találkozni fognak. Fontos, hogy a tanár elfogadó és tiszteletteljes attitűddel viszonyuljon a családi hagyományokhoz, ugyanakkor készítse a tanulókat más nézőpontok jogosultságának az elfogadására is. A közvéleményben élő téveszméket pedig meggyőző módon helyre kell igazítani.

Didaktikai szempontok

Ez az óra nem helyettesíti, hanem kiegészíti a kerettantervi téma bemutatását, amelyet akár követhet, akár megelőzhet. Módszere: szakszövegek elemzése és összehasonlítása, amely az információszerzés és a kritikai gondolkodás kompetenciákat-készségeket fejleszt. A feldolgozás többféle munkaformában megvalósítható, a következő pontban szereplő megoldás csak a lehetőségek egyike. Van azonban két olyan elem, amely nyomatékkal javasolható. Az egyik a válaszok megvitatása (csoportban / osztályszinten), amely nem csak a kommunikációs készséget-kompetenciát fejleszt, hanem lehetőséget nyújt a tanulóknak arra, hogy érzékeljék a Trianonhoz fűződő, a társadalomban élő attitűdök különbözőségeit. A másik: az egyes szakaszokat akkor is érdemes osztályszintű megbeszéléssel lezárni, ha egyébként pár- vagy csoportmunka mellett döntünk, mert ez a tanulók számára további vélemények megismerését teszi lehetővé, a tanárt pedig fontos információkhoz juttatja a tanulók (előzetes) tudásáról és attitűdjeiről.

Az óra menete

Az 1-2. szöveg és a hozzá tartozó feladatok a ráhangolódást szolgálják. Az osztály 3-6 fős csoportokra osztható úgy, hogy minden csoport az F1 / F2 / F3 egyikét beszéli meg, majd a csoport egy tagja ismerteti az osztállyal az elhangzott véleményeket. F4 megoldható csoportban vagy egyénileg. A 3. és a 4. szöveg a múlt különféle – a közvélemény, a politika és a történettudomány – általi olvasatait állítja szembe. F5-F7 megoldható párban, osztályszintű megbeszéléssel kiegészítve. Az eddigi gondolkodást fogalmi szinten összegző 5. szöveg, és a hozzá tartozó F8-F10 a feladatok nehézségük miatt valószínűleg a tanár által irányított megbeszélést / vitát igényelnek. F11 könnyen megoldható, a tanulókhöz közel álló házi feladat lehet, amely az eredmények tükrében – a tanár döntése szerint – a téma további megbeszélést is lehetővé teszi.

Elvárható megoldások

F1 - F2 Többféle, indokolt válasz adható.

F4 Érzelmek, pontatlan ismeretek, tévhitek, politika, sajtó; további tényező pl. a források hiánya.

F5 „A magyar társadalom/nemzet valamennyi nehézségének, gondjának alapvető oka Trianon” – „a gazdasági nehézségek elsősorban nem Trianon következményei voltak, hanem inkább Európában általánosan ható tényezőknek, különösen az első világháborúnak és a nemzetközi gazdasági kapcsolatok szétzilálódásának tulajdoníthatók”.

F6 1. „Ha Trianon gazdasági hatása valóban olyan megsemmisítő lett volna, mint azt a kortársak feltételezték, s azóta is szinte közhelynek számít a szakirodalomban, akkor az 1920-as években nem mehetett volna végbe a gyors felzárkózás”. 2. „A növekedés üteme (...) kedvező képet mutat a két világháború közötti időszak nyugat-európai gazdaságaival összevetve (...) A megelőző időszakhoz képest megfigyelhető valamivel kisebb növekedési ütem máshol is jelentkezett Európában, olyan országokban, ahol Trianonhoz hasonló területvesztés nem következett be, vagyis a növekedési ütem alakulása jórészt független volt a területváltozásoktól.” Rangsorolás: a 2. érv erősebb: egy súlyos helyzetből való gyors kilábalás meglepő ugyan, de lehetséges; ha viszont a növekedés üteme más országokéhoz hasonló volt, akkor nem lehetett nagy súlya egy sajátosan magyar tényezőnek (hacsak nem ellensúlyozta egy másik, sajátosan magyar tényező ld. 4. szöveg vége).

F7 A legfontosabb talán a következő kettő: az ötödik, mely alapvető filozófiai (ismeretelméleti) igazságot fogalmaz meg, és a harmadik, amely a tudományos és a mindennapi gondolkodás lehetséges eltérésére világít rá.

F8 Pl. az adott párt, érdekcsoport mekkora súlyt képvisel, milyen eszközöket használ, mennyire tájékozott a közvélemény.

F9 Valószínű a konfliktus, mert a markáns emlékezetpolitika egyoldalú és szubjektív, a történettudomány többoldalúságra és tárgyilagosságra törekszik.

1. Trianon emléke velünk él

A magyar társadalom különböző rétegeinek, elemeinek nemzettudatát, nemzeti érzéseit – meglehetősen eltérő módokon – máig befolyásoló tényező a trianoni békeszerződés, illetve okainak és hatásainak megítélése. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy aláírásának napját az Országgyűlés 2010. május 31-én kiemelt emléknapná, a nemzeti összetartozás napjává tette. Vagyis nemcsak történeti kérdéstről van szó, hanem aktuális társadalmi-politikai-ideológiai problémáról is. Ezt erősítették a törvényhozók azzal, hogy a preambulumban „e békediktátum által okozott politikai, gazdasági, jogi és lélektani problémák

máig tartó megoldatlanságá”-ról szoltak. E megállapítás hűen tükrözi sokak – az 1920 és 1944 közötti időszakban és napjainkban egyaránt hangoztatott – véleményét, mely szerint a magyar társadalom/nemzet valamennyi nehézségének, gondjának alapvető oka Trianon. (...) A lélektani problémák máig érvényesülő hatását aligha kell bizonyítani, s nemigen lehet cáfolni. Vitának legfeljebb a tekintetben lehet létjogosultsága, hogy e megállapítás a mai magyar társadalom mekkora hányadára érvényes.

Forrás: Vonyó József: *Trianon árnyékában. A magyar gazdaság és társadalom strukturális problémái a két világháború között.* In. Magyarország a 20. században. Kronosz Kiadó, Pécs, 2019. 9-29. (Árkádia kiskönyvtár. Történelem 2.)

Feladatok

F1 Egyetértesz-e a szövegben idézett véleménnyel, hogy a két világháború közötti magyar társadalom valamennyi nehézségének, gondjának alapvető oka Trianon? Indokold válaszodat!

F2 Egyetértesz-e a szövegben olvasható állítással, hogy Trianon lélektani hatásai máig érezhetőek a magyar társadalomban? Miért? Indokold válaszodat!

F3 Te hogy érzed? Hatással van a Te életedre a száz évvel ezelőtt született békediktátum?

2. A történelem megismerésének akadályai

A lelki hatások jórészt érzelmeken alapulnak, melyek akadályai lehetnek egy jelenség – jelen esetben egy alapvető fontosságú történeti esemény – pontos megismerésének. Az érzelmeket részben pontatlan ismeretek, tévhitek is táplálják, illetve maguk is ilyeneket keltenek. A tradicionálisan historizáló – kiragadott történelmi eseményeket, személyiségeket, megnyilatkozásokat hatalmi célokra kihasználó – politika pedig gyakran tudatosan is pontatlan, esetenként

torz képet tár (sajtója révén is) a társadalom elé. Ezért is érdemes, mi több, szükséges alaposan megvizsgálni a trianoni békediktátumnak a korabeli magyar társadalom életére, annak feltételeire gyakorolt hatását.

Forrás: Vonyó József: *Trianon árnyékában. A magyar gazdaság és társadalom strukturális problémái a két világháború között.* In. Magyarország a 20. században. Kronosz Kiadó, Pécs, 2019. 9-29. (Árkádia kiskönyvtár. Történelem 2.)

Feladat

F4 Húzd alá a szövegben, hogy mely tényezők akadályozhatják vagy torzíthatják egy történelmi esemény vagy jelenség – jelen esetben a trianoni béke, illetve a béke hatásainak – megismerését és megértését! Tudsz-e mondani további, a szövegben nem szereplő tényezőket?

3. A korabeli politika Trianon következményeiről

... a magyar társadalom/nemzet valamennyi nehézségének, gondjának alapvető oka Trianon. Ez a helyzetértékelés jellemezte – kevés kivétellel – a két világháború közötti magyar vezető politikusok gondolkodását,

és politikájukat is befolyásolta. Közülük sokan elsősorban a revízió megvalósulásától várták az ország gondjainak megoldását.

Forrás: Vonyó József: *Trianon árnyékában. A magyar gazdaság és társadalom strukturális problémái a két világháború között.* In. Magyarország a 20. században. Kronosz Kiadó, Pécs, 2019. 9-29. (Arkádia kiskönyvtár. Történelem 2.)

4. A történész Trianon gazdasági következményeiről

Magyarország Trianon utáni gazdasági növekedése erőteljes volt. A növekedés üteme alig maradt el a dualizmus időszakának teljesítményétől, s szintén kedvező képet mutat a két világháború közötti időszak nyugat-európai gazdaságaival összevetve. Az első világháború utáni rekonstrukció viszonylag gyorsan lezajlott Magyarországon, s nem látjuk a békeszerződés és a területi változások sokszor emlegetett erőteljes negatív hatását. Ha Trianon gazdasági hatása valóban olyan megsemmisítő lett volna, mint azt a kortársak feltételezték, s azóta is szinte közhelynek számít a szakirodalomban, akkor az 1920-as években nem mehetett volna végbe a gyors felzárkózás. A

megelőző időszakhoz képest megfigyelhető valamivel kisebb növekedési ütem máshol is jelentkezett Európában, olyan országokban, ahol Trianonhoz hasonló területvesztés nem következett be, vagyis a növekedési ütem alakulása jórészt független volt a területváltozásoktól. Mindez legalábbis közvetett bizonyítékot szolgáltat arra vonatkozóan, hogy a gazdasági nehézségek elsősorban nem Trianon következményei voltak, hanem inkább Európában általánosan ható tényezőknek, különösen az első világháborúnak és a nemzetközi gazdasági kapcsolatok szétzilálódásának tulajdoníthatók.

Forrás: Tomka Béla: *A trianoni béke gazdasági hatásai - új szempontok és módszerek.* Tényleg.com

Feladatok

F5 A 3. és a 4. szöveg egymásnak ellentmondó állítást tartalmaz Trianon következményeivel kapcsolatban. Húzd alá ezeket az állításokat!

F6 Gyűjtsd ki a 4. szövegből, hogy a történész milyen érvekkel támasztja alá az F5 feladatban azonosított állítását! Próbáld meg rangsorolni az érveket! Melyiket tartod a (leg)meggyőzőbbnek? Miért?

.....

.....

.....

.....

F7 Miért látják későbbi korok történészei gyakran másképp a múltat, mint a kortársak? Alább felsoroltunk néhány választ. A feladatod az, hogy rangsorold őket aszerint, hogy mennyire tartod találónak az egyes állításokat, 1-gyel jelölve, amelyik szerinted a legfontosabb. Megfogalmazhatsz további válaszokat is.

- A későbbi korok ismeretében másképp látjuk a múltat, mint a kortársak.
- A történészeknek pontosabb értesülései vannak, mint a kortársaknak.
- A történészek tudományos módszerekkel dolgoznak.
- A történészeket nem befolyásolják érzelmek, indulatok.
- Minden kor a maga jelenéből kiindulva értelmezi a múltat.
-
-

5. Kollektív emlékezet – emlékezetpolitika – történettudomány

A *kollektív emlékezet* fogalma azt fejezi ki, hogy a múlt hogyan él valamely társadalom vagy csoport tagjainak emlékezetében. A közös emlékekkel bíró csoportok (a nemzettől kezdve a vallási közösségekben át a hagyományörző egyesületekig) törekszenek emlékeik ápolására, hagyományaik megőrzésére. Ezt a jelenséget *emlékezetkultúrának* nevezzük.

- 5 Az *emlékezetpolitika* azt jelenti, hogy a politikai pártok, az állam vagy más érdekcsoportok saját elképzeléseik, érdekeik, ideológiájuk vagy aktuális céljaik érvényesítése és alátámasztása érdekében igyekeznek befolyásolni a közösségi emlékezetet, elsősor-

ban a nemzeti múlt „helyes” értelmezésének meghatározásával. Például fölnagyítják vagy kisebbítik egyes múltbéli események vagy történelmi szereplők, ok-okozati kapcsolatok jelentőségét. Tipikus eszközeik a történelmi érveket és párhuzamokat felsorakoztató politikai célú újságcikkek vagy politikusi szónoklatok, de használhatják például a történelmi tárgyú megemlékezéseket (ünnepek, emlékművek) és műalkotásokat (pl. játékfilmek, festmények, könyvek stb.), vagy éppen az oktatás- és a tudománypolitikát is.

- 20 A *történettudomány* célja a múlt tudományos eszközökkel történő feltárása és bemutatása. Szöveg: Gyertyánfy András
- 25
- 30

Feladatok

F8 Mi mindentől függ, hogy az emlékezetpolitika milyen mértékben tudja befolyásolni a kollektív emlékezetet?

F9 Milyen az emlékezetpolitika és a történettudomány viszonya? Szükségszerű-e a kettő konfliktusa?

F10 Fontos-e megkülönböztetni (felismerni) saját korunkban a kollektív emlékezet, az emlékezetpolitika és a történettudomány szempontjait? Mi a véleményed?

F11 Alakítsatok „Trianon 100” néven zárt csoportot valamelyik közösségi oldalon. Minden csoporttag osszon meg legalább három olyan hírt, szöveget vagy adatot, amely igazolja, hogy a trianoni béke jelenleg is foglalkoztatja a magyar közvéleményt, és / vagy a politikusok hivatkoznak rá!